

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

ІСТОРІЯ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

студент VI курсу групи 634

Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Надич Владислав Миколайович

Науковий керівник:

Кандидат історичних наук, доцент

Шевченко Наталія Володимирівна

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми зумовлена політичною ситуацією на території України, станом на 2019 р., недостатнім висвітленням історіографії Кримського ханства зарубіжних авторів в Україні, вичерпність репрезентованих поглядів з історії Кримського ханства. Історія Кримського ханату, з одного боку, досліджена недостатньо, а з іншого – досліджена з певною упередженістю. Основи цього підходу були закладені російською імперською історіографією XIX ст., яка розглядала Кримську державу як історичний анахронізм, державу, що існувала за рахунок грабунку сусідів.

У радянській історіографії, з огляду на ідеологічну та політичну ситуацію того часу, проблематика історії ханства, а саме: виникнення, становлення та розвиток державності кримських татар не розроблялась; в українській і зарубіжній історичній науці здебільшого досліджувалися проблеми ранньої історії Криму та кінця XVIII ст., коли Кримське ханство було завойоване Російською імперією.

Враховуючи недостатність розробки в українській та зарубіжній історичній науці питання історії Кримського ханства та інших аспектів соціальної, політичної, економічної та культурної історії народу, що був одним з найближчих сусідів українців та суб'єктом загально-східноєвропейських процесів упродовж чотирьох століть, ці питання мають нагальну потребу наукового аналізу.

Дослідження історії кримськотатарського народу від початку створення держави сприяє не тільки становленню національної самосвідомості, але й дає можливість, з урахуванням історичного досвіду, цивілізованого вирішення сучасних протиріч і подолання дискримінаційного уявлення про «великі» й «малі» народи.

Актуалізація наукового підходу до означених проблем є запорукою подолання залишків імперського ставлення до національних і релігійних меншин, міжетнічних проблем, які часто мають ознаки конфлікту з тенденцією до загострення.

Необхідність гармонізації міжетнічних стосунків у сучасній Україні потребує неупередженого, максимально виваженого й аргументованого підходу до ключових питань історії кримськотатарської державності.

Аналіз історіографічного доробку з різних аспектів історії Кримського ханства свідчить, що кількість публікацій не перейшла в якість узагальнень. За два з половиною століття розробки даної теми, за виключенням декількох робіт, сучасна історична наука не отримала ґрунтовних спеціальних досліджень з політичної, економічної і соціальної історії ханства. Разом з тим характерною рисою у вивченні Кримського ханства є те, що процес осмислення комплексу питань історії ханства продовжує відставати від джерелознавчих досліджень.

Вивчення всього комплексу матеріалів і джерел з проблеми дає можливість дослідити утворення самобутньої моделі варіанту національного (кримськотатарського) державотворення та значення цього історичного досвіду для сучасного варіанту у формі політичної автономії у складі України.

В Україні є декілька історичних досліджень, присвячених історіографії Кримського ханства, включно з сучасною. Серед праць можна виділити кілька монографій і наукових статей, які комплексно стосуються предмету дослідження. Серед них, праці: Б. Чухліба («Козаки та яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500-1700 рр.» та «Козаки і татари. Українсько-кримські союзи 1500-1700-х років»); Б. Черкаса («Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом. Український шлях до Чорного моря», «Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста. (XIII-XIV ст.)»), О. Середи («Укр-татарське і османське порубіжжя», «Очаковский ейет»), О. Галенка («Дипломатія Кримського

Ханату (середина XV століття-1783) Нариси з історії дипломатії України», «Про татарські набіги на українські землі») Питання історії Кримського ханства вивчалось науковцями головним чином лише у контексті тематик їх власних досліджень, в яких увага приділялася окремим моментам його державної організації та у контексті відносин Кримського ханства з сусідніми державами та народами. Дослідження проблем історії Кримського ханства спеціально не проводилося. Тим більш немає комплексних досліджень, в яких була б представлена історія Кримського ханства XV-XVIII ст. в узагальнюючому вигляді. Тому, автором буде здійснена спроба провести власне дослідження сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії, з метою виявлення сучасних тенденцій до розробки теми історії Кримського ханства, фіксація змін та переосмислень зробленими науковцями на сучасному етапі.

Враховуючи все вищезазначене, нами і була обрана тема дипломної роботи: «Кримське ханство у сучасній історіографії».

Об'єкт дослідження - історія Кримського ханства в XV-XVIII ст.

Предметом є новітня історіографія історії Кримського ханства.

Мета роботи:

- комплексний аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії з історії Кримського ханства;
- дослідити основні концептуальні підходи новітньої історіографії з історії Кримського ханства;
- здійснити порівняльний аналіз досліджень історії Кримського ханства представниками вітчизняної та зарубіжної історіографії;
- визначити внесок сучасних авторів у розкриття актуальної теми в історії Кримського ханства як його роль у політиці Центрально - Східної Європи.

Хронологічні межі охоплюють період існування Кримського ханства - XV-XVIII ст.

Географічні межі. Територія Криму(тимчасово окупована) і степової частини Північного Причорномор'я, Центрально-Східна Європа (Польща, Литва, Росія).

Для розв'язання поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: теоретико-критичний аналіз літератури з теми дослідження; зіставлення, узагальнення і синтезування здобутої інформації тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що завдяки всебічному дослідженню сучасної історіографії автор здійснив комплексний аналіз проблеми. Це дозволило виявити місце Кримського ханства на тогочасній політичній арені, і визначити його вплив на формування політики держав Центрально-Східної Європи, визначити основні новітні історичні праці з історії Кримського ханства, як вітчизняні, так і зарубіжні.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості використання її результатів та матеріалів при написанні узагальнюючих праць з історії України, а також у процесі викладання відповідних дисциплін у вищій школі.

Апробація результатів дослідження: подання автором тез до Всеукраїнських науково-пракичних коференцій «Могилянські читання - 2016» та «Могилянські читання - 2019» за темами **Кримське ханство як союзник Богдана Хмельницького у Національно-визвольній війні XVII ст., та Історія Кримського ханства у сучасній історіографії** відповідно.

Структура роботи відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається зі вступу, чотирьох розділів (восьми підрозділів) основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури (149 позицій на 12-ти сторінках). Загальний обсяг дослідження становить 122 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету, основні дослідницькі завдання й методологічні засади дисертації, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, ступінь апробації результатів дослідження.

У першому розділі «**Стан наукової розробки проблеми**» розкрито історіографію проблеми, проведено огляд джерельної бази, визначено методологічні принципи та методи дослідження. Розділ включає в себе два підрозділи, як і у наступних розділах.

У підрозділі 1.1 «*Історіографія проблеми*» визначено, що історіографічний масив з даної та суміжної тематики поділяється на чотири групи. Критерієм такого розподілу взято час і територія написання наукових розвідок, враховано характер політичної ситуації, яка вплинула на об'єктивність і вірогідність інтерпретації історичних фактів в указаний час.

У підрозділі 1.2 «*Методологія та методи дослідження*» показано, що під час проведення дослідження автор віддав перевагу методу філософської діалектики. Дослідження здійснювалося у відповідності з принципами об'єктивності і історизму. Для вивчення історіографії Кримського ханства використовуються різні методи дослідження, які можна поділити на три підгрупи: загальнонаукові, специфічно-історичні та міждисциплінарні. До загальнонаукових належать історичний, логічний і метод класифікації (систематизації). Особливо важливе значення в історичному дослідженні мають власне історичні методи: хронологічний, проблемно-хронологічний, синхронічний, діахронний (метод періодизації), порівняльно-історичний, ретроспективний.

У другому розділі «**Історія Кримського ханату**» розкривається історія Кримського ханства, як окремої держави.

У підрозділі 2.1 Історія кримського ханату у вітчизняній історіографії розглядаються праці та думки вітчизняних істориків.

У підрозділі 2.2 Зарубіжні історики про Кримський ханат висвітлюються роботи та думки зарубіжних істориків.

У третьому розділі «Золота орда та Кримське Ханство» робиться аналіз вітчизняної та зарубіжної історіографії з питань передумов утворення Кримського ханства як колишньої частини Золотої Орди

У підрозділі 3.1. «Український погляд на проблему» розглядаються напрацювання українських істориків з питання передумов утворення Кримського ханства,

У підрозділі 3.2. «Сучасні підходи зарубіжної історіографії» розглядаються роботи та думки зарубіжних авторів щодо геополітичної ситуації у Північному Причорномор'ї станом на XV століття.

У четвертому розділі «Порубіжна Україна» висвітлено взаємодію українського населення з Кримським ханством та Османською імперією, розглядаються роботи та думки істориків, присвячені аспектам українського порубіжжя, та взаємодії України з Кримським ханством.

У підрозділі 4.1 «Україно-кримське порубіжжя у кін. XV-кін. XVIIIст у сучасній вітчизняній історіографії» Відзначається роль, основні роботи вітчизняних вчених з питання україно-кримського порубіжжя.

У підрозділі 4.2 «Північно-причорноморські землі у складі кримського ханату у сучасних зарубіжних дослідників» розглядаються думки і роботи авторів з-за кордону.

У висновках коротко розглянуто долю Кримського ханства, зміну площини історіографії з необ'єктивно-імперської до сучасної, більш прозорої та історично достовірної. Відзначено значну роль українських науковців у зміні напрямку та суті історичних досліджень історії Кримського ханства.

Основні результати досліджень зводяться до таких положень:

1. Проведено комплексний аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії з історії Кримського ханства;
2. Досліджено основні концептуальні підходи новітньої історіографії з історії Кримського ханства;
3. Здійснено порівняльний аналіз досліджень історії Кримського ханства представниками вітчизняної та зарубіжної історіографії;
4. Визначено внесок сучасних авторів у розкриття актуальної теми в історії Кримського ханства як його роль у політиці Центрально - Східної Європи.

АНОТАЦІЯ

Надич В. М. Історія Кримського ханства в сучасній історіографії; - на правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

На підставі вивчення наукової літератури, та інших документів, у роботі здійснено комплексний аналіз становлення, організації, розвитку Кримського ханства через призму історіографії.

Приділено особливу увагу літературі, що видавалася у сучасний період, а також, зарубіжній історіографії з цього питання. Висвітлено роботи різних авторів з «кримського питання», ролі Кримського ханства на геополітичній арені, його вплив на навколишні території та народи.

Доведено, що протягом століть, погляд на історію Кримського ханства, зміщувався з не об'єктивної, шовіністично-пропагандистської площини до значно об'єктивного та обгрунтованого. Висвітлення україно-татарських відносин переходить в обгрунтовану площину завдяки внеску сучасних українських істориків.

Зазначено відмежування світової та української історіографії від російської, що продовжує дотримуватись імперських поглядів на «кримське питання».

Ключові слова: Кримське ханство, історіографія, Схід, порубіжжя, «кримське питання», союзник.

SUMMARY

Nadych V. M. History of the Crimean Khanate in modern historiography.

– Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2020.

Based on the study of scientific literature and other documents, the paper analyzes complex formation, organization, and main directions of the Crimean Khanate through the lens of historiography.

Special attention is given to the literature published in the modern period, as well as foreign historiography on this subject. The works of various authors on the «Crimean issue», the role of the Crimean Khanate in the geopolitical arena, its impact on the surrounding territories and peoples are covered..

It has been proven that over the centuries, the view of the history of the Crimean Khanate has shifted from a non-objective, chauvinistic propaganda plane to a significantly objective and substantiated one. Coverage of Ukrainian-Tatar relations turns into a reasonable plane thanks to the contribution of modern Ukrainian historians.

A distinction is made between world and Ukrainian historiography from Russian history, which continues to adhere to imperial views on the Crimean question.

Key words: Crimean Khanate, historiography, East, border, «Crimean issue», ally.